

EXKURS: SÈVOVA KRITIKA STRUKTURALISTICKÉHO POJETÍ MARXISMU

Nedocení úlohy člověka a třídního boje v dílech marxistů tendujících ke strukturalismu kritizoval v několika svých pracích L. Sève. Jeho kritika se týká především díla M. Godeliera, i když v prvních vydáních práce *Marxismus a teorie osobnosti*²³⁴ na několika místech kritizoval i L. Althussera.

Sève uznává zásluhy Althussera a jeho skupiny o to, že ukázal zlom v Marxově myšlení. Nesouhlasí však s jeho ztotožněním marxismu s teoretickým antihumanismem. Tomu podle jeho názoru odporuje jak *Grundrisse*, tak *Úvod ke kritice politické ekonomie a Kapitál*. Pojem člověka zůstal podstatnou součástí marxismu. Althusserova metoda „čtení Marxe“ však vede k domněnce, že sám Marx nepochopil dosah svého díla. A právě tento názor Sève kritizuje. Domnívá se, že existence „základní teoretické spojitosti mezi vědou o společenských vztazích a vědou o reálných lidech, mezi historickým materialismem a vědeckou antropologií je (. . .) zákonitě obsažena v samém jádře marxismu a našim úkolem je dešifrovat ji a správně ji rozvinout.“²³⁵

Daleko radikálnější je Sèvova kritika Godelierových názorů. Přísně antihumanistický výklad Marxe v Godelierově díle znamená podle Sèva znečištění marxismu cizími myšlenkovými proudy, v tomto případě Lévi-Straussovým strukturalismem. Podle Sèva je základem Lévi-Straussova díla myšlenka, že poslední tajemství lidských skutečností není v marxisticky pojatých infrastrukturách, tj. ve vztazích, do nichž lidé vcházejí při výrobě materiálních statků, ale spíše v neosobních nevědomých strukturách ducha. Sève tedy podle našeho názoru správně interpretuje v kon-

²³⁴ Originál vyšel 1972.

²³⁵ Tamtéž, s. 91–92, zdůraznil L. S.

textu Lévi-Straussova díla jeho myšlenku, kterou jsme citovali na straně 65 až 66. (Nejsme si však už tak zcela jisti, zda lze Lévi-Straussovo dílo interpretovat jako maskovaný idealismus, jak to Sève činí.)

Sève se domnívá, že „antihumanismus je logickým důsledkem tohoto strukturalismu, protože tyto poslední konečné struktury zůstávají za normálních okolností nevědomé a nemají naprosto žádnou ‚lidskou formu‘, a tedy *smysl*, který lidé vkládají do svých dějin je nutně iluzorní, a úkolem vědy, jež se tím zabývá, není člověka konstituovat, nýbrž zrušit.“²³⁶ Teoretický antropologismus je tedy spojen s antropologickým idealismem a historickým skepticismem. „Domněnka, že na základě strukturalismu by bylo možné nabídnout autentičtější způsob pochopení marxismu vyplývá z oněch gnozeologických chymér, jež kolem marxismu neustále vyvolává tlak vládnoucí ideologie.“²³⁷

Přestože jsme citovali Sěvovy myšlenky o vztahu Lévi-Straussova strukturalismu a antihumanismu, které ostatně nejsou v dané formulaci příliš přesvědčivé (co například znamená, že poslední struktury za *normálních okolností* zůstávají nevědomými?), není nám jasné, ne proč Sève odvozuje minimalizaci role člověka právě z Lévi-Straussova strukturalismu, ale proč přitom zdůrazňuje jeho idealismus. Godelier se totiž Lévi-Strausse sám dovolává a snaží se dokázat, že Marxova metoda je v podstatě shodná se základními metodologickými principy Lévi-Straussova strukturalismu, tj.: 1. struktura je částí skutečnosti, ale není viditelným vztahem; 2. zkoumání vnitřního fungování struktury musí předcházet před zkoumáním geneze a vývoje a osvětlovat je.²³⁸ Tyto metodologické principy se pak snaží aplikovat na rozbor kapitalistické společnosti, kterou interpretuje *mechanicko-materialistickým* způsobem.

Godelier tvrdí, že v Marxově Kapitálu existují dva pojmy rozporu: 1. Rozpor mezi společenským charakterem výrobních sil a soukromým charakterem vlastnických vztahů, který je vlastně rozporem mezi dvěma strukturami a vzniká teprve na určitém stupni vývoje kapitalismu, tj. v okamžiku, kdy se objevuje velkoprůmysl; 2. třídní rozpor mezi prací a kapitálem, který je po celou dobu trvání kapitalismu stálý a probíhá uvnitř struktury výrobních vztahů; tento rozpor ve svém nitru neobsahuje celek podmínek vlastního řešení; materiální podmínky jeho řešení mohou existovat jen vně, „protože výrobní síly jsou realitou, která je *úplně jiná* než výrobní vztahy a není na ně *redukovatelná*, realitou, která má vlastní vnitřní podmínky rozvoje a vlastní časovou míru.“²³⁹ Naopak rozpor mezi výrobními silami a výrobními vztahy je možno řešit jen na základě vnitř-

²³⁶ Tamtéž, s. 92, zdůraznil L. S.

²³⁷ Tamtéž, s. 92.

²³⁸ M. Godelier, *Système, structure et contradiction dans Le Capital*, v *Les Temps modernes* 1966, citováno podle vydání v *Der moderne Strukturbegriff*, Darmstadt 1973, s. 389.

²³⁹ Tamtéž, s. 406, zdůraznil M. G.

ního vývoje systému, tj. především vývoje výrobních sil. Na toto řešení nemá vliv stav třídních rozporů, protože se k výrobním silám nevztahuje takovým způsobem, aby ovlivňoval jejich vývoj.

Godelier sice nepopírá existenci lidské činnosti, ale minimalizuje její význam: „Když lidé tvoří svou činností podmínky pro nástup jiných struktur, otvírají skutečně pole objektivních možností, které zdaleka neznají, které odkrývají prostřednictvím událostí a na jejichž meze nutně narážejí, když se mění podmínky fungování těchto struktur a když už struktury nehrají tutéž roli a mění se. Intencionální racionalita chování členů nějaké společnosti tedy vchází vždycky do fundamentální neintencionální racionality hierarchizované struktury společenských vztahů, které charakterizují tuto společnost.“²⁴⁰ Základ hierarchie hodnot je třeba hledat v hierarchii struktur.

Závěr Godelierova článku potvrzuje tezi o minimalizaci role lidské aktivity: Godelier se domnívá, že možnost „věd“ o člověku spočívá ve výkladu zákonů fungování a vývoje a také vzájemné vnitřní korespondence sociálních struktur, tj. v zobecnění metody strukturální analýzy, která je s to vysvětlit podmínky variací a vývoje struktur a jejich funkcí.²⁴¹

V článku *Méthode structurale et la méthode dialectique*²⁴² napadá Sève základní Godelierovy teze, které jsme se snažili stručně reprodukovat. Kritizuje především myšlenku, že hlavní rozpor kapitalismu nelze řešit na základě jeho vnitřních podmínek. Interpretuje Godelierovy názory v tom smyslu, že pro pochopení strukturální diachronie je nutné a postačující předpokládat, že dialektika vývoje nevychází ze samotné struktury, ale ze změny její vnější korespondence s jinou strukturou, ze změny, která v daném případě překročí meze jejich slučitelnosti. „*Struktura je vnitřní, ale motor vývoje je vnější.*“²⁴³

Sève kritizuje především Godelierovo přehlížení funkce třídního boje a upozorňuje na to, že jeho teze mohou vést k historickému fatalismu.

Podstatu rozdílu mezi marxistickou a strukturalistickou metodou a také důvod jejich neslučitelnosti vidí Sève v jejich rozdílném chápání pojmu rozporu: zatímco strukturalistická metoda redukuje rozpor na nalezení vnější meze, v dialektické koncepci není rozpor vnější překážkou, ale vnitřní hybnou silou rozvoje. Z marxistického hlediska je proto podle Sèveva názoru nepřijatelná Godelierova teze o výrobních silách a výrobních vztazích jako na sebe neredukovatelných strukturách. Marx chápal výrobní síly a výrobní vztahy jako odlišné skutečnosti, ovšem na půdě jednoho výrobního způsobu, který Godelier nebere v úvahu.

„Teoretický antihumanismus se nejeví pouze jako *ideologická inter-*

²⁴⁰ Tamtéž, s. 419.

²⁴¹ Tamtéž, s. 420.

²⁴² La Pensée 1967/135.

²⁴³ Tamtéž, s. 72, zdůraznil L. S.

pretace, ale jako důsledek strukturální metody a koncepce vědy, která ji ovládá.²⁴⁴ Tím, že *stavi proti sobě* strukturu a proces a tak radikálně odděluje historický život a hlubší konstanty, které tvoří vědu, tenduje strukturální metoda k identifikaci struktur a vztahů mezi věcmi a tak k odkázání živých lidských vztahů do čistě povrchní oblasti *ideologického* vědomí.²⁴⁵ Marxismus sice odděluje ideologii od objektivních společenských vztahů, ale neodtrhuje od sebe strukturu a proces. Odkrývá pod procesem vztahy mezi věcmi, v nichž se lidé sami vytvářejí, a nalézá na této úrovni smysl dějin jako dějin lidí. Zatímco marxismus vytváří vědecký humanismus, jeví se Sèvovi myšlenka strukturalistického humanismu ex definitione jako nesmyslná.

Polemika mezi Sèvem a Godelierem pokračovala o tři roky později v *La Pensée*. V témže čísle (1970/149) následovala za Godelierovou statí *Logique dialectique et analyse des structures* Sèvova *Réponse à Maurice Godelier*. Oba myslitelé ve svých článcích zůstávají na své starší pozici, i když se Godelier pokusil vyvrátit možnost některých mechanickomaterialistických důsledků, které z jeho názorů vyvodil Sève. Navíc byl zdůrazněn problém humanismu: Godelier píše, že pojem materialistického humanismu neztratil svůj smysl ani v Kapitálu. Vědecky zdůvodněný boj proti kapitalismu tvoří nadřazenou formu lidské aktivity, která umožňuje pokrok lidstva. Vědecký materialismus pokračuje v revolučním humanismu, jehož je teoretickým zdůvodněním, ale tento humanismus nemůže zaujmout místo vědy, ani tvořit zdůvodnění historického pohybu.

Tuto tezi oslabuje Sève tím, že poukazuje na strukturalistický sklon k absolutizaci teoretické stránky marxismu, který se projevuje i v Godelierově vztahu k humanismu. Sève od sebe odděluje spekulativní humanismus, k němuž marxismus tvoří protiváhu, a vědecký humanismus marxistický. Pojem reálného člověka odkazuje podle jeho názoru přímo k vědě o společenských vztazích, která je jeho skutečným základem a ta otevírá cestu k utvoření vědecké teorie konkrétního člověka. Marxismus se tak stává základem vědeckého humanismu. Proti myšlence marxismu jako teoretického antihumanismu klade Sève ve své knize pojetí marxismu jako vyřešení problému člověka: „Neuznává-li se, jak to činí strukturalistický antihumanismus, Marxova teze z *Německé ideologie*: ‚Tento souhrn výrobních sil, kapitálů a forem sociálních styků, které přejímá každé individuum a každá generace jako něco daného, je reálný základ toho, co si filozofové představovali jako ‚substancí‘ a ‚podstatu člověka‘ . . . neuznává-li se, že v těchto objektivních společenských faktorech je ‚skutečnost lidské podstaty‘, jak to praví v 6. tezi o *Feuerbachovi*, zkrátka nevidíme-li, že historický materialismus naprosto *neodmítá* problém lidské podstaty, nýbrž jej řeší, pak se od sebe znovu abstraktně oddělují lidé a společenské

²⁴⁴ Tamtéž, s. 85, zdůraznil L. S.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 85, zdůraznil L. S.

vztahy, takže potom nechápeme jedny ani druhé. Nejsou-li společenské vztahy chápány jako *skutečná podstata člověka* (neboli jako stěžejní explikativní základ všeho, co se týká člověka), nebudou na druhé straně ani lidé chápáni *na základě společenských vztahů jako jejich podstaty* a tak upadneme opět ať v jakékoli formě do idealistické koncepce člověka, tj. mimo marxismus.“²⁴⁶

²⁴⁶ L. Sève, *Marxismus a teorie osobnosti*, s. 468–469, zdůraznil L. S.

